

Sprachschätze. — Sitzber. WAW CXVIII, 1889, str. 1—26. (Tudi separat: Wien 1889. 26 str.)

169. Sravnitel'naja morfologija slavjanskich jazykov. I. Jazyk staroslovenskij. — Moskva 1889².

170. Madžarski čirilskim pismenima. — Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini III, 1889, str. 1—10.

171. Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen. (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch.) Nachtrag. 1. Hälfte. — Denkschr. WAW XXXVII, 1889, str. 1—88. (Tudi separat: Wien 1888. 88 str.)

1890

172. Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen. — Sitzber. WAW CXX, za l. 1889, izšlo 1890, str. 1—11. (Tudi separat: Wien 1889. 12 str.)

173. Acta et diplomata graeca medii aevi, sacra et profana collecta. Ediderunt Fr. Miklosich et J. Müller. Vol. VI.: Acta

et diplomata monasteriorum et ecclesiarum orientis. Tomus tertius. — Vindobonae 1890, str. 317—320.

174. Eine Sprachprobe des kroatischen Dialektes von Neuprerau bei Nikolsburg. Prodika na nedilyu vazménu. — JA XII, 1890, str. 317—320.

175. Die Darstellung im slavischen Volksepos. — Denkschr. WAW XXXVIII, 1890, str. 1—51. (Tudi separat: Wien 1890. 51 str.)

176. Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen. (Griechisch, Albanisch, Bulgarisch, Rumunisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch.) Nachtrag. 2. Hälfte. — Denkschr. WAW XXXVIII, 1890, str. 1—194.

177. [Ponatis ocene Daničićeve »Srbske sintakse« in »Rječnika iz književnih starina srpskih«. — Prosvetni glasnik ministertva prosvete in cerkvenih poslova kraljevine Srbije XII, 1891, Bd. 4, str. 178—180.]⁷

⁷ Podatek po M. Murku, LMS 1891, str. 266 (op. 2).

Zapiski

IZLET V PREŽIHOVE KRAJE

»Kdor hoče umetnika umeti, mora spoznati njegovo domovino,« je rekel Goethe. Pojdimo zato v Prežihove kraje, da spoznamo, kje je živel, da spoznamo njegove ljudi in si približamo njegova dela.

Pot si lahko različno začrtamo. Za danes si oglejmo eno varianto. Z avtobusom ali z vlakom se pripeljimo do Raven na Koroškem. Prispeli smo v star trg, z več sto let staro pisano zgodovino. Trg, Partizanska cesta, trška cerkev na hribčku, to je stari Guštanj. Takega je narisal Valvasor v Topografiji Koroške; seveda spadajo v to zgodovinsko podobo še gradič Javornik (Gamseneg-Jabornig) nad trgov in grad Ravne — Streiteben, v parku nad železarno (tu je danes Študijska knjižnica in tu je bil Malgajev štab v »Požganici«). V našem opisu se pri zgodovinskih podatkih ne bi ustavljali, ker bo na kraju navedena primerna literatura za referate in pripravljanje ekskurzije.

Nad stariim trgov je zraslo po drugi svetovni vojni novo naselje, Čečovje. Še do leta 1948 je tod zorelo žito, so tu kopali repico (krompir). Danes so tu sredi nasadov lepe hiše z zdravimi, sodobnimi stanovanji za ravenske jeklarje, ki so pred vojno hodili ure daleč ali pa so stanovali v tesnih personalih, stisnjenih ob železarno samo, njen ropot in dim. Na Čečovju se bomo le toliko ustavili, da se morda odžejamo v Domu železarjev, ali pa si v Trgovskem domu kupimo kaj malega za dolgo pešačenje. Pa kar hitro pot pod noge, daleč je še, dolga je še pot pred nami. Usmerimo se proti smučarski koči, proti Uršlji gori, kar lepo po lepi cesti naprej. Prvi postanek napravimo pri lipi ob stari gotski cerkvi Šmohor. V cerkvi za oltarjem je baje podkev turškega konja iz časov, ko so še Turki tod strašili (vpadli v Guštanj, kakor nam pripoveduje tudi Valvasor!). Počakajmo toliko, da se vsi zbero, nato pa napravimo še deset, dvajset korakov do stare graščine k Šratnekerju (ne Šratneci!) — jo je že tudi Valvasor narisal — danes pa žal razpada. To je loženška graščina s Prežihove »Jamnice«; tu je bil doma Ložekar, tisti, ki se je kosal z župnikom Virijem, kdo več piva spije, in je vedno pel »tri dni pa oleja ni«. Tu se pravzaprav začena Jamnica. Od tod je pohitel Miškoplet v vas pred cerkev; upal je, da bo prvi, a ga je na jezo prehitela Ajta.

Po složni poti, ob hmeljevih nasadih pridemo po malem do razpotja. Na desno bi šli proti smučarski koči in na Uršljo goro dalje, na levo nekaj korakov bi prišli k Pav-

šarju, Prežihovemu sošolcu (saj bi bil pogovor z njim zanimiv in bi nam lahko marsikaj povedal o Prežihu). Takoj pod Pavšarjem pa je Svetina-Svetneče. Tu se je rodil Svetneči Gašper-tesar in velik preklinjalec in pivec; ker je domačija kmalu prišla na boben, so se Svetneči pomikali pod tujimi strehami, — Gašper je umrl pri sosedu, v Lužnikovi bajti, pri Lužniku-Vožniku. Gašparja poznamo iz novele »Pot na klop«, Lužnika, Lužnikovo domačijo pa posebej v »Jamnici«, saj je nekako osrednja kmetija Jamnice — to je Munkovo.

Toda krenili bomo kar po sredini, naravnost in navkreber. Cesta je v začetku nekoliko strma, čez četrť ure pa se nam svet odpre in smo pred tihim tolmunom. Ivarče jezirce mu pravijo. Nehote se ustavimo pred to planinsko lepoto, skrito v goskem miru. Ustavimo se raje šele v gornjem koncu jezera. Fotografiji naj napravijo hitro nekaj spominskih posnetkov; posebno čudovito je v vigradi, ko se vse razcvete in zazeleni, nič manj lepote ni v sončnih oktobrskih dneh, ko se listje pisano obarva.

Ne občudujmo samo narave. Naš namen je literarna ekskurzija. Prav nad jezercem je v breg potisnjena kmetija, pri Ivarniku se pravi — Ivarče. To je Bunk iz »Jamnice«. Hribovska samozavestno, nekoliko više v stran stoji Rožankovo, Mudafovo z »Jamnice«, Rožanke srečamo tudi v »Požganici«. Spomnimo se na prizor, ko volkswehrovci rekvirirajo konje pri Rožanku. (Korajžno naprej! Saj menda še nismo utrjeni?) Po petih, desetih minutah pazimo, da ne zgrešimo poti, ki nas bo od ceste peljala h Koglu (na Kogel — na Kogu). Tja moramo na vsak način!

Prav kmalu nas bo pozdravil lajež psa. Nasproti nam bo pritekel in prilajal precejšen pes. Skušajmo se z njim sprijateljiti, ker moramo do hiše, do lip na robu. Na tem hišnem pragu je od sonca obžarjena stala mati v majskem jutru, ko ji je Voranc prinesel solzic (šmarnic). Morda kdo ta odlomek lepo prebere. Stare lipe se košatijo na robu, spredaj je frnača in sušilnica za sadje (največ sušijo hruške in to so kvoce).

Na Koglu so bili Prežihi več let najemniki grofa Thurna. Od tod je pričel Voranc hoditi tudi v šolo. Od lip je lep razgled po soseski, kakor na dlani leži celotna hotuljska kotlina. Sredi kotline je vas Kotlje. To je Prežihova Jamnica. Naravnost nasproti je Preški vrh. Sončni kraj v Jamnici je Prežihovina, na levi spodaj, takoj pod Koglom je Lužnik-Munk, nad njim pa sta Mudaf in Bunk — nekako zahodno od Kogla, na isti višini. Pred nami so tudi hribi in zaselki. Takoj čez ozko dolino, kjer se vije cesta proti Ravnam, nasproti Preškemu vrhu, so Brdinje. Drajna jo imenuje Voranc v »Jamnici« (Prežih je sem v breg stisnil le bajte, jih v romanu pomnožil, odmisli pa si je kmetije, tako je ustvaril v slovenski literaturi novo podobo »Klanca siromakov«.)

Sleme s kmetijami od Preškega vrha proti Kotljam je imenoval Hoje, podvsem pod Goro pa je Senčni kraj — v resnici je oboje Podgora. Kogel pa je predvsem vezan na Prežihovo zadnje delo — na »Solzice«. Tu je Voranc doživel del zgodb, ki jih opisuje v »Solzicah«. Sem so hodili sosedovi siroteji (Levi devžej), da jim je Prežihova mati nadajala kruha in kvoc (suih hruški); od lip je gledal, kako gori vas, šola pa je ostala nepoškodovana — Bolečina; tu v bližini je Pekel — (mimo bomo šli). Za ostale črtice ni gotovo, da so prav sem lokalizirane. Prvo pismo se godi verjetno že na Prežihovem, morda tudi Prvi maj, na Preški bajti pa verjetno Ajdovo strnišče.

S Kogla pa se vidijo prav zadaj planine nad Laboško dolino, Strojna od spredaj, Ojstrica nad Dravogradom. To pa je že širši razgled. Morda bomo še kaj malega pomalicali ob lipah, po malem pa le nadaljujmo. Po nekaj sto metrih gremo mimo globače, skozenj je speljana vozna pot, to je Pekel iz »Solzic«. Včasih so domačini tej globači res tako pravili, danes že pozabljajo na ime. Bila pa je globača mnogo bolj zaraščena, prav mračna je bila in pravijo, da je bilo še odraslemu tesno, če je šel skozi. Res so tu še prav pozne solzice-šmarnice. Mi gremo po grebenu dalje. Koj za tem se hrib po malem vzboči in se prav strmo spusti v dol. Prav tam, kjer se začne strmina, stoji Kumrova bajta, dom sosedovih sirotejev (danes stanujejo tu že drugi ljudje). Od Kumra se spustimo kar po strmi poti navzdol. Ko bomo prišli do kmetije, se za trenutek ustavimo. Kmetiji se pravi Zavodnik (Zəuódnik). Sem je Prežih lokaliziral Črnjake, s Černjakovo terbo in Vuhejem iz Jamnice. V resnici pa so bili na drugem koncu Kotelj doma. Od Zavodnika se obrnimo in gremo nekoliko nazaj v planino, samo pet minut. Na lepi skromni ravnini stoji Kotnikova bajta. Še preden bomo prišli do hiše, bomo ozrl na njej ploščo z napisom. Prispeli smo do Prežihove rojstne hiše. Tu se je Ivan Kuhar, Vorańčev oče, stiskal z bratom Martinom, bajta pa je bila last Trupov. In tu je doma Radmanca (Ljubezen na odoru), stari Radman je že umrl. Ona pa z otroki še vedno tu živi. Če bi šli dalje v planino, v Kozarnico, bi čez pol ure prišli k Toniju — do rojstne hiše Prežihovega očeta. Toda to je nekoliko od rok. V glavnem je bregov konec.

Na poti proti Kotljam, in to prav kmalu, gremo mimo borne, majhne lesene bajte — na desni strani naše poti: tu je bil Voruh doma (Ljubezen na odoru). Preden bomo prišli k Rimskemu vrelcu (domačini pravijo Kseva voda, p̄r Kseli vodi), bomo imeli na levi strani nekoliko večjo zidano hišo — po domače se reče pri hiši Žerjavle. To je bila zasilna šola, prva dva razreda za hribovske otroke in tu je Voranc hodil v prvi razred.

Na Rimskem vrelcu se ustavimo, saj je gostišče tu. Gremo tudi mimo spominskih plošč, ki nas opozore na grozodejstva, ki jih je med vojno nemška policija počela tod.

Po petnajstih minutah z Rimskega vrelca pa smo že v Kotljah. Najprej gremo na grob našega velikega pisatelja in se mu poklonimo. Na nagrobniku so zapisani najprej starši Vorančevega očeta in še Vorančev stric Martin; pod temi imeni pa so Vorančevi starši ter »babica«. Zanimivo se je ozreti po okoliških nagrobnikih, posebno ob cerkvi, pri zakristiji. Tam bomo brali prav znana imena: Lenart Kuhar-(Munk), Lucija Gorenšek (mlada Munkinja), Kostweini (to so bili Šratneški gospodarji-Ložekarji; drugi so bili organisti in hčerka teh je Mežnarjeva Treza iz »Jamnice« (Kustwein Justa). Ob cerkvi je župnišče. Tu je bil v času, ko se godi »Jamnica«, župnik Serajnik, potomec Serajnikov iz Roža (Miklova Zala), v »Jamnici« je to župnik Virej. Tule okrog so blodili občinski možje in zablodili na Šratnek; komično, satirična podoba šestjanuarske diktature. Tako ob pokopališkem zidu, kjer so posedali berači (»Jamnica«), čez Hotuljščico, krenemo po malem navkreber; držimo se bolj desno — smer Preški vrh. Rahlo bomo šli naprej navkreber, nato pa čez travnik navzdol do »grabna«. Onstran potoka pa je pot strma, nekateri si bodo morebiti grizli celo kolena. Na vrhu strmine leži Prežihova bajta (Preška bajta); pod njo je nekaj polja, okrog in okrog je gozd, ki pa ga ni kdo ve kaj pripadalo bajti. To bajto so kupili Prežihovi 1910. leta. Na teh njivah je morda žela babica ajdo »zadnjobart«, od tod se je zagledala proti pokopališču. Tu sta umrla oče in mati — Voranca, nekoliko stran so gestapovci ubili Anzana (Ivana Kuharja). Zdaj je last Anzanovih otrok. Ko gremo nekaj časa ob gozdu, se kmalu odcepi cesta na desno. Še nekaj korakov in zagledamo se v Prežihovo kmetijo. To je Prežihov Sončni kraj. Že v to besedo je Voranc izlil svojo navezanost in ljubezen do tega vrha, kjer so polja sončna in je pogled v okolico čudovit: vas na sredini in Uršlja gora v ozadju. Do sem so spleljane turške »šance«, tu so svoj čas menda lastniki prižigali kresove ob turških vpadih, od tod tudi ime — od prežati. Morda si je Voranc zato izbral ime Prežih, na vsak način pa je bil posebej navezan na ta svet, na ta sončni vrh. Najprej se ustavimo pod lipo, tam je spomenik, ki nam pove, da je Prežih začel tu klesati nesmrtno podobe svojih samorastnikov. Parna je še ista, stanovali pa so v stari hiši, nova je šele od leta 1910. Po vojni je Voranc živel v novi hiši, zdaj živi tu vdova, Prežihinja. Upajmo, da bo doma. Stopimo v spominsko sobo. Tu je posmrtna maska, poleg še posnetek desne roke, ki nam je napisala toliko umetnin! V sobi so še nekateri njegovi rokopisi, njegove knjige, vsi novi tiski njegovih del v slovenščini in v prevodih. Oglejmo si še slike. Videli bomo sliko očeta, matere, družine, Tonejevega, Prežihove bajte.

Poprašajmo še vdovo kaj. Prav prijazno bo povedala ta ali drugi spomin na pisatelja, na življenje v Parizu. Nazadnje pa se povzpni na vrh; še dolgo je stala tam klop, kjer je Prežih posedal in gledal v lepi svet pod seboj. Razgledujmo se po okolici in obnovimo naše potovanje. Morda stopi kdo domačih na vrh in nam pomaga urejevati razgled. Pod nami so Kotlje, naravnost na nasprotnem bregu zagledamo košate lipe. Tam je Kogel, vidimo Šratnek, poiščimo cerkvico Šmohor; če bi kdo domačih bil poleg, bi lahko pokazal Krautperško, materin dom. Za levimi hribo so Sele. Tu je živel Meško. Za obronki med Uršljo in Peco leži Jazbina, ki jo poznamo iz »Požganice«. Naravnost za Uršljo goro so Bele vode — znane po istoimenskem potopisu.

Ko pridemo na hotuljsko cesto, bi morda za pet minut stopili po cesti proti Kotljam; seveda, če nismo prehudo utrujeni. Ko bomo zagledali pod cesto zajezeno vodo, ribogojnico, se spustimo v dolino. Prišli bomo do Kefrovega mlina, ki ga je Prežih ovekovečil v spominskem sestavku »Generalna vaja v mlinu«. To so Prežihovi spomini na politično dejavnost pred emigracijo.

Za en dan je dovolj poti. Če bo še čas, gremo še v Študijsko knjižnico. Tu nam bodo pokazali Valvasorjevo »Topografijo Koroške«, slike naših gradov in Guštanja, predvsem pa se bomo ustavili v Prežihovi sobi. Tu si oglejmo Prežihova dela, koroško literaturo — Slovenske Glasnike, Kres idr. — Ne bo odveč, če si ogledamo še muzej; saj bomo tu nazorno spoznali delavsko dejavnost naše doline, staro dimnico, kot nam jo je Prežih opisal v »Pristrahu«; morda je nekoliko večja pri Prežihih. Nekoliko stran stoji stara kašča, domači plotovi. Tudi muzej nam bo pomagal približati Prežiha in Prežihove kraje.

Tone Sušnik